

УДК 342.73

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.4>

І. В. Дробуш

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Інституту права імені І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»

Л. Я. Стрельбіцька

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Інституту права імені І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ: СУЧАСНА СУДОВА ПРАКТИКА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Ця стаття присвячена аналізу конституційно-правової відповідальності за охорону довкілля в Україні, а також її реалізації в судовій практиці. Охорона довкілля є одним із ключових обов'язків держави, закріплених як у конституційних, так і в законодавчих документах. Водночас, забезпечення екологічної безпеки та права людини на безпечне довкілля є важливими аспектами правозастосування, які все частіше стають предметом судових справ.

У дослідженні було виконано огляд чинного законодавства, що визначає правові механізми охорони довкілля та відповідальність за його порушення. Було проаналізовано основні тенденції розвитку нормативної бази, значною мірою у контексті євроінтеграційних процесів та міжнародних зобов'язань України у сфері екологічної політики.

Аналіз судової практики України свідчить про те, що екологічні права громадян все частіше стають предметом судового захисту. Розглянуто ключові рішення судів стосовно екологічних правопорушень, включаючи справи про оцінку впливу на довкілля, відповідальність суб'єктів господарювання за забруднення навколишнього середовища, а також юрисдикцію судів у справах про захист екологічних прав громадян. Було приділено особливу увагу рішенням Європейського суду з прав людини, яке стало важливим прецедентом у сфері міжнародного екологічного права та визначило відповідальність держав за неефективну екологічну політику.

Основними висновками статті є необхідність удосконалення механізмів конституційно-правової відповідальності у сфері охорони навколишнього середовища шляхом оновлення законодавства, посилення контролю за дотриманням екологічних стандартів та підвищення ефективності судового захисту екологічних прав громадян. Запропоновано вдосконалити адміністративні та юридичні механізми відповідальності за екологічні правопорушення, а також покращити взаємодію державних органів із міжнародними екологічними інституціями.

Ключові слова: конституційно-правова відповідальність, право на безпечне довкілля, судова практика, екологічна безпека, міжнародні екологічні стандарти, правозастосування, Європейський суд з прав людини, права людини, безпечне середовище.

Постановка проблеми. Проблема конституційно-правової відповідальності у сфері охорони довкілля набуває особливої актуальності в умовах зростання екологічних ризиків та наближення національного законодавства

до міжнародних норм. Порушення екологічних прав громадян, неефективність механізмів державного контролю та правозастосування, зростання кількості судових позовів про екологічну відповідальність свідчать про необхідність

ґрунтового дослідження цієї проблеми. Особливої уваги потребує вивчення механізмів регулювання, національної та міжнародної судової практики, а також можливостей вдосконалення правових механізмів забезпечення екологічної безпеки та збалансованого природокористування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження у сфері конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про охорону довкілля акцентують увагу на необхідності вдосконалення правового регулювання, судових механізмів захисту екологічних прав та імплементації міжнародних стандартів. У наукових працях останніх років розглядаються як загальні теоретичні аспекти екологічних прав, так і їхня судова захищеність у межах національної та міжнародної юрисдикції.

У статті Коритко Л.Я., Кучера А.М. «Порушення екологічних прав людини в Україні в період воєнного стану (на прикладі Каховської катастрофи)» (2024) [1] проаналізовано порушення екологічних прав людини під час воєнного стану в Україні на прикладі руйнування Каховської ГЕС. Автори акцентують увагу на масштабних екологічних наслідках цієї катастрофи, необхідності посилення правозахисних механізмів та застосуванні міжнародних норм для притягнення винних до відповідальності. Значна увага приділяється судовій формі захисту екологічних прав, а також оцінюється ефективність національних та міжнародних механізмів правозастосування.

Розширенню міжнародного виміру екологічних прав присвячена робота Ранджа К. М. (2024). «Право на здорове довкілля: від Стокгольма до загального визнання» (2024) [2], яка аналізує правове закріплення права на безпечне довкілля як фундаментального права людини. Автор висвітлює роль міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини у забезпеченні цього права, а також вплив рішень міжнародних судових органів на розвиток національних правових систем. Підкреслюється важливість судового механізму як основного інструмента захисту екологічних прав, що поступово формується і в Україні.

Панкевич О. у статті «Концепція захисту екологічних прав у практиці Страсбурзького суду: деякі загальнотеоретичні та філософсько-правові аспекти» (2023) [3] розглядає концепцію екологічних прав у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), демонструючи, як

через розширене тлумачення статей Конвенції Суд формує підходи до захисту права на безпечне довкілля. Особлива увага приділяється принципу «справедливого балансу» між правами індивіда та інтересами суспільства. Автори наголошують на зростаючій ролі екологічних справ у діяльності ЄСПЛ, що сприяє удосконаленню правових стандартів та впливає на формування національного законодавства держав-учасниць.

Проаналізовані дослідження підтверджують тенденцію до розширення правового захисту екологічних прав у національному та міжнародному правовому просторі. Судові механізми, як на рівні України, так і на рівні ЄСПЛ, відіграють ключову роль у забезпеченні відповідальності за порушення екологічних стандартів, що вимагає подальшого вдосконалення законодавчих норм та ефективного правозастосування.

Метою статті є аналіз нормативно-правового регулювання конституційної відповідальності у сфері охорони довкілля, виявлення прогалин у законодавстві та правозастосуванні, а також оцінка ефективності судових механізмів захисту екологічних прав. У статті розглянуто національні та міжнародні стандарти, що регламентують екологічні права громадян і визначають обов'язки держави щодо забезпечення екологічної безпеки. Особливу увагу приділено аналізу права на безпечне довкілля, його змісту та механізмів реалізації.

Виклад основного матеріалу. Конституційні засади екологічної відповідальності відіграють важливу роль у формуванні правових механізмів захисту довкілля та визначенні обов'язків держави й громадян у цій сфері. Конституція України прийнята 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР [4] закріплює основоположні принципи охорони довкілля, розглядаючи екологічну безпеку як невід'ємний компонент забезпечення прав людини. Вона містить фундаментальні положення, які визначають відповідальність держави за реалізацію екологічної політики та встановлюють правові механізми, що забезпечують ефективний захист екологічних прав громадян.

Загальні положення передбачають, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (стаття 3). Це означає, що екологічна безпека є складовою загального рівня безпеки людини, а держава зобов'язана створювати умови для її забезпечення. Водночас у статті 13, частині 3 встановлено, що влас-

ність не повинна використовуватися на шкоду людині та суспільству. Це положення підкреслює баланс між правом власності та екологічною відповідальністю, що є ключовим у забезпеченні сталого розвитку.

Окреме значення для правового регулювання охорони довкілля має стаття 16, яка визначає обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги. Це положення покладає на державу відповідальність за реалізацію ефективної екологічної політики та розробку заходів, спрямованих на мінімізацію екологічних загроз. Крім того, у статті 41, частині 7 зазначено, що використання власності не може погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі. Це положення підтверджує концепцію екологічної відповідальності власників та користувачів земельних ресурсів.

Держава також здійснює контроль за якістю та безпечністю продукції, що закріплено у статті 42, частині 2. Ця норма є важливою у контексті захисту споживачів та запобігання негативному впливу продукції на навколишнє середовище. Одним із найважливіших конституційних положень, що стосується екологічних прав, є стаття 50, яка гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також право на відшкодування шкоди. Крім того, вона закріплює право громадян на доступ до інформації про стан довкілля, що є важливим механізмом громадського контролю за екологічною політикою держави.

Окрім правових гарантій, Конституція встановлює також обов'язки громадян у сфері охорони довкілля. Відповідно до статті 66, кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі та відшкодувати завдані збитки. Це положення формує підхід до індивідуальної екологічної відповідальності, підкреслюючи необхідність дотримання екологічних стандартів не лише на державному рівні, але й на рівні кожного громадянина.

Отже, конституційні засади екологічної відповідальності в Україні забезпечують комплексний підхід до регулювання природокористування. Вони формулюють не лише загальні принципи, а й конкретні права та обов'язки держави і громадян у цій сфері. Ці норми забезпечують ефективний механізм захисту екологічних прав, що є важливим елементом сталого розвитку країни.

Екологічна відповідальність у правовій системі України закріплена через комплекс

спеціальних законів, що визначають основні засади охорони довкілля, механізми державного контролю, заходи превентивного впливу та санкції за порушення природоохоронного законодавства. Відповідно до чинної нормативно-правової бази, екологічна відповідальність включає як запобіжні механізми, спрямовані на мінімізацію негативного впливу людської діяльності на навколишнє середовище, так і санкції за порушення встановлених екологічних вимог.

Одним із ключових нормативно-правових актів у цій сфері є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» прийнятий 25 червня 1991 року, № 1264-XII [5], який закріплює фундаментальні принципи екологічного регулювання та встановлює відповідальність за шкоду, завдану довкіллю. Закон визначає, що охорона навколишнього природного середовища є обов'язком не лише держави, а й підприємств, установ, організацій та громадян. Зокрема, стаття 10 цього закону передбачає участь громадськості у прийнятті екологічних рішень, що є важливим механізмом екологічної демократії та громадського контролю. Водночас стаття 66 встановлює загальну норму, відповідно до якої ніхто не повинен заподіювати шкоду довкіллю, а за її наявності винні особи зобов'язані відшкодувати завдані збитки.

Окрему увагу слід приділити Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» прийнятий 23 травня 2017 року, № 2059-VIII [6], який є важливим інструментом превентивного екологічного контролю. Закон запроваджує процедуру оцінки впливу на довкілля (ОВД) як обов'язковий механізм при реалізації проектів, що можуть мати значний вплив на навколишнє середовище. Він визначає порядок проведення ОВД, процедури консультацій із громадськістю, вимоги до оцінки кумулятивних ефектів та потенційних екологічних ризиків. Згідно з цим законом, суб'єкти господарювання, які реалізують діяльність із потенційним шкідливим впливом на екологію, зобов'язані отримати відповідний дозвіл на основі аналізу можливих екологічних наслідків та запропонованих заходів щодо їхньої мінімізації.

Важливе значення у сфері відповідальності за порушення природокористування мають Кодекс України «Про надра» прийнятий 27 липня 1994 року, № 132/94-ВР [7] та Водний кодекс України прийнятий 6 червня 1995 року, № 213/95-ВР [8]. Кодекс України «Про надра»

встановлює правові засади регулювання використання корисних копалин та містить положення щодо відповідальності за несанкціоноване видобування природних ресурсів або недотримання екологічних стандартів у процесі їх експлуатації. Водний кодекс України передбачає, що забруднення водних об'єктів, порушення умов водокористування та знищення природних водних екосистем є підставами для юридичної відповідальності. Зокрема, стаття 93 Водного кодексу визначає необхідність встановлення зон санітарної охорони у районах забору води для централізованого водопостачання, що забезпечує додаткові гарантії охорони водних ресурсів.

Окрему роль у забезпеченні екологічних стандартів відіграє Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» прийнятий 14 жовтня 1994 року, № 208/94-ВР [9], який встановлює санкції за порушення екологічних норм під час будівництва. Він визначає, що порушення екологічних вимог у процесі забудови можуть бути підставою для зупинення реалізації проекту, накладення штрафних санкцій або навіть скасування відповідних містобудівних рішень. У цьому контексті закон є важливим механізмом контролю за забудовниками та органами місцевого самоврядування, які відповідають за видачу дозвільної документації та дотримання екологічних стандартів при містобудівній діяльності.

Значний вплив на екологічне регулювання мало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру»» прийнятий 10 жовтня 2024 року, № 4017-ІХ [10]. Цей закон ввів корективи до низки природоохоронних законів, зокрема Кодексу України «Про надра», Водного кодексу України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Основні зміни стосуються порядку видачі та припинення дії екологічних дозволів, адміністративних процедур оскарження рішень у сфері охорони довкілля, а також уточнення правових механізмів притягнення до відповідальності за екологічні правопорушення. Таким чином, закон спрямований на узгодження екологічного законодавства з новими адміністративними процедурами, що підвищує рівень правової визначеності у сфері екологічного регулювання.

Загалом законодавче регулювання екологічної відповідальності в Україні рухається в напрямку посилення превентивних заходів, гарантування громадського контролю та вдосконалення механізмів відповідальності за екологічні правопорушення. Впровадження нових методів оцінки впливу на довкілля, посилення відповідальності за забруднення довкілля та наближення правових норм до міжнародних екологічних стандартів є важливими кроками на шляху до ефективного забезпечення екологічних прав громадян та сталого розвитку держави.

Екологічна політика України формується під впливом міжнародних правових стандартів, що визначають основні принципи охорони навколишнього середовища, екологічні права людини та відповідальність держави за їх дотримання. Важливими джерелами міжнародного екологічного права є Європейська конвенція з прав людини, Орхуська конвенція, Паризька угода, а також зобов'язання, що випливають із Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Усі ці нормативні акти встановлюють загальні підходи до екологічного регулювання, а їхня імплементація в національну правову систему є важливим чинником забезпечення екологічної безпеки в Україні.

Одним із основних міжнародних документів, що закріплює екологічні права людини, є Європейська конвенція з прав людини, підписана 4 листопада 1950 року, ратифікована Україною 17 липня 1997 року, № 475/97-ВР [11]. Хоча вона не містить прямого посилання на екологічні права, практика ЄСПЛ свідчить про їхнє визнання через розширене тлумачення низки її статей. Зокрема, стаття 2 (право на життя) використовується у справах, де забруднення довкілля чи екологічні катастрофи створюють загрозу життю громадян. Стаття 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) стала ключовою у розгляді екологічних справ, оскільки порушення екологічного балансу часто впливає на умови проживання людей. Стаття 10 (свобода вираження поглядів) застосовується щодо доступу до екологічної інформації, а стаття 13 (право на ефективний засіб правового захисту) гарантує можливість оскарження екологічних порушень у суді.

Одним із ключових міжнародних документів, що забезпечує екологічні права людини, є Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань довкілля (Орхуська конвенція),

прийнята 25 червня 1998 року, ратифікована Україною 6 липня 1999 року, № 832-XIV [12]. Вона встановлює три основні принципи екологічної демократії: доступ громадян до екологічної інформації, участь у прийнятті екологічно значущих рішень та доступ до суду у випадку порушення екологічних прав. Орхуська конвенція зобов'язує держави гарантувати відкритість екологічної інформації, що включає дані про якість довкілля, екологічні ризики та заходи з їхнього усунення. Вона також регулює механізми участі громадян у процесі ухвалення рішень, пов'язаних із екологічною політикою, що є особливо важливим у контексті оцінки впливу на довкілля.

Серед важливих міжнародних угод, які визначають екологічні зобов'язання держав, слід виділити Паризьку угоду прийняту 12 грудня 2015 року, ратифіковану Україною 14 липня 2016 року, № 1469-VIII [13]. Вона спрямована на обмеження глобального потепління та містить правові механізми для зниження рівня викидів парникових газів. Відповідно до Паризької угоди, Україна взяла на себе зобов'язання зменшити викиди вуглекислого газу та впровадити заходи з адаптації до змін клімату. Це передбачає реформування енергетичного сектору, поступовий перехід до відновлюваних джерел енергії та підвищення ефективності використання природних ресурсів. Виконання положень Паризької угоди вимагає запровадження національних політик і програм, що спрямовані на екологічно безпечний розвиток.

Також слід приділити увагу Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом ратифікованій 16 вересня 2014 року, № 1678-VII [14], яка містить низку положень, що зобов'язують Україну адаптувати своє екологічне законодавство до європейських стандартів. Стаття 360 цієї угоди визначає співробітництво у сфері охорони довкілля та необхідність імплементації європейських норм у національне законодавство. Стаття 361 містить зобов'язання держави щодо захисту громадського здоров'я через екологічні заходи, що включає контроль за забрудненням повітря, води та ґрунтів. Стаття 362 передбачає обмін інформацією між Україною та ЄС, а також співпрацю у сфері екологічного регулювання. Імплементація екологічних положень цієї угоди є важливою складовою євроінтеграційних процесів в Україні та сприяє підвищенню стандартів екологічної безпеки.

Судова практика України у сфері охорони довкілля відіграє ключову роль у забезпеченні

дотримання екологічних норм та гарантуванні конституційних прав громадян на безпечне довкілля. Верховний Суд послідовно розглядає справи про порушення екологічного законодавства, підтверджуючи необхідність державного управління та відповідальності за недотримання екологічних стандартів. Однією з найважливіших судових справ, яка суттєво впливає на розвиток правозастосовної практики у сфері екологічної відповідальності, є справа про порушення суб'єктом господарювання законодавства про оцінку впливу на довкілля.

Верховний Суд у постанові від 4 листопада 2022 року у справі № 420/18905/21 [15] розглянув питання відповідальності підприємства, що здійснювало зберігання скрапленого газу без проведення оцінки впливу на довкілля. Суд дійшов висновку, що відсутність належного екологічного контролю створювала ризики для довкілля, а бездіяльність уповноважених державних органів сприяла порушенню екологічних норм. Зокрема, Верховний Суд зазначив, що екологічна безпека є складовою частиною правового режиму здійснення господарської діяльності, і її недотримання створює загрозу як для навколишнього природного середовища, так і для конституційних прав громадян.

У цій справі було встановлено, що відповідальність за порушення природоохоронного законодавства несе не лише суб'єкт господарювання, а й державні контролюючі органи, які зобов'язані забезпечувати належне дотримання екологічних стандартів. Суд визнав, що бездіяльність компетентних органів щодо екологічного контролю суперечить принципу верховенства права та порушує зобов'язання держави щодо охорони довкілля. Враховуючи ці обставини, Верховний Суд скасував рішення нижчих судових інстанцій, які не надали належної правової оцінки екологічним ризикам, і направив справу на новий розгляд.

Важливим аспектом цієї справи є врахування міжнародних стандартів у сфері екологічного права, зокрема практики Європейського суду з прав людини. Суд підкреслив, що належне дотримання екологічних норм є частиною обов'язків держави щодо забезпечення права громадян на безпечне довкілля, закріпленого в статті 50 Конституції України. Це рішення також узгоджується з положеннями Орхуської конвенції, яка гарантує право громадян на доступ до екологічної інформації, участь у прийнятті екологічних рішень та судовий захист у разі порушення екологічних прав.

Судова практика Верховного Суду України у сфері екологічної відповідальності свідчить про посилення судового контролю за рішеннями органів державної влади, які можуть мати негативний вплив на довкілля. Окрім справ, пов'язаних із порушенням екологічних стандартів суб'єктами господарювання, суди все частіше розглядають справи, де йдеться про відповідальність державних органів та місцевого самоврядування за ухвалення рішень, що можуть загрожувати екологічній безпеці. Однією з таких є справа про юрисдикцію адміністративного суду у спорах про захист екологічних прав, що була розглянута Верховним Судом у постанові від 1 вересня 2022 року у справі № 520/16518/2020 [16].

У даній справі позивачем виступив мешканець територіальної громади, який оскаржив розпорядження голови Дергачівської районної державної адміністрації Харківської області щодо затвердження детального плану території, призначеної для розміщення станції технічного обслуговування легкових автомобілів. Підставою для подання позову стало те, що реалізація зазначеного рішення могла спричинити забруднення водоносного шару ґрунту. Основним аргументом позивача була відсутність централізованого водопостачання та водовідведення, що підвищувало ризики екологічних наслідків. Таким чином, позивач вбачав у цьому порушення свого права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, гарантованого статтею 50 Конституції України.

Суди першої та апеляційної інстанцій визнали позов обґрунтованим і задовольнили його, оскільки встановили порушення норм містобудівного та екологічного законодавства, зокрема, відсутність стратегічно-екологічної оцінки, яка є обов'язковою відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». Однак Верховний Суд скасував ці рішення і направив справу на новий розгляд. Аргументом для такого рішення стало те, що суди нижчих інстанцій неправильно застосували норми матеріального права та не розглянули питання про те, чи є оскаржуване розпорядження нормативно-правовим актом або індивідуальним рішенням.

З точки зору конституційно-правової відповідальності це рішення є важливим у контексті гарантування екологічних прав громадян та відповідальності держави за забезпечення екологічної безпеки. Верховний Суд фактично підтвердив, що місцеві органи влади мають

обов'язок дотримуватися екологічних стандартів при ухваленні рішень, пов'язаних із забудовою територій, а громадяни можуть використовувати судові механізми для їх оскарження.

Також у своєму рішенні суд наголосив на необхідності врахування Орхуської конвенції, яка закріплює право громадськості вільного доступу до екологічної інформації, можливість судового оскарження рішень, які можуть негативно вплинути на довкілля. Це рішення демонструє важливість судового контролю за рішеннями органів влади, особливо у сфері містобудування та екологічної політики. Воно підтверджує, що екологічні права громадян є невід'ємною частиною їхніх конституційних свобод. Судовий захист таких прав гарантує можливість ефективного оскарження рішень, які можуть завдати шкоди довкіллю та порушити інтереси громади.

Рішення Європейського суду з прав людини відіграють ключову роль у формуванні правових стандартів екологічного захисту, встановлюючи відповідальність держав за недотримання міжнародних екологічних зобов'язань. У контексті конституційно-правової відповідальності України важливим прецедентом є рішення у справі Verein KlimaSeniorinnen Schweiz та інші проти Швейцарії № 53600/20, винесене 9 квітня 2024 року [17].

У цій справі ЄСПЛ вперше визнав, що неефективність державної політики у сфері боротьби зі змінами клімату може бути розцінена як порушення статті 8 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя. Суд дійшов висновку, що держава Швейцарія не забезпечила належного захисту громадян від негативних наслідків змін клімату, що створювало ризик для здоров'я та безпеки населення.

Судова колегія зазначила, що відповідальність держави у сфері екологічного захисту охоплює не лише реактивні заходи у відповідь на наявні екологічні загрози, а й активні превентивні зобов'язання. Це означає, що держави-учасниці Конвенції мають розробляти і впроваджувати ефективні екологічні політики, спрямовані на зменшення шкідливого впливу на довкілля. Суд наголосив, що у цій справі держава не здійснила достатніх заходів для мінімізації викидів парникових газів і не забезпечила ефективного механізму моніторингу кліматичних змін, що фактично суперечило зобов'язанням, закріпленим у міжнародних договорах, таких як Паризька угода 2015 року.

Окрему увагу ЄСПЛ приділив питанням доступу до правосуддя у справах екологічного характеру, посиляючись на статтю 6 Конвенції, яка гарантує кожному право на справедливий суд. Позивачі зазначали, що національні суди не надали їм ефективного засобу правового захисту, що фактично унеможливило оскарження бездіяльності уряду у сфері кліматичної політики. ЄСПЛ підтримав цю позицію, встановивши, що відсутність судового механізму для захисту екологічних прав є порушенням принципів верховенства права.

Це рішення також підкреслює необхідність дотримання державами міжнародних стандартів у сфері екологічного права. Суд посилається на ключові документи міжнародного права.

Для України це рішення має особливе значення, оскільки воно встановлює чіткий зв'язок між зобов'язаннями держави у сфері екологічної політики та захистом прав людини, в тому числі на безпечне середовище існування (довкілля). Верховний Суд України та Конституційний Суд України можуть використовувати його як прецедент при розгляді справ, пов'язаних із державними екологічними зобов'язаннями, зокрема щодо відповідальності за неефективну екологічну політику. Таким чином, рішення у справі Verein KlimaSeniorinnen Schweiz та інші проти Швейцарії може слугувати орієнтиром для українських судів при оцінці відповідальності органів влади за забезпечення екологічної безпеки громадян.

Висновки і пропозиції. Конституційно-правова відповідальність у сфері охорони довкілля в Україні потребує подальшого вдосконалення через оновлення законодавства, посилення контролю та врахування міжнародних стандартів. Важливим є внесення змін до Кодексу України про надра, Водного кодексу України та інших екологічних законів для забезпечення ефективного механізму притягнення до відповідальності за екологічні правопорушення.

З огляду на євроінтеграційні зобов'язання, необхідно адаптувати національне законодавство до екологічних норм ЄС, зокрема через посилення відповідальності за забруднення довкілля та впровадження принципу «забруднювач платить». Важливу роль відіграють адміністративні процедури у сфері екологічного контролю, які мають бути вдосконалені для ефективного реагування на порушення права на безпечне довкілля.

Судова практика підтверджує актуальність конституційно-правової охорони права на безпечне

довкілля як складової правової системи України. Посилення застосування рішень ЄСПЛ у національній судовій системі сприятиме ефективному захисту екологічних прав громадян та підвищенню відповідальності держави у цій сфері.

Подальший розвиток законодавчої бази має ґрунтуватися на запровадженні дієвих механізмів контролю, підвищенні ролі громадськості у моніторингу екологічної політики та забезпеченні ефективного судового захисту прав на безпечне довкілля.

Список використаної літератури:

1. Коритко Л. Ю., Кучера А. М. Порушення екологічних прав людини в Україні в період воєнного стану (на прикладі Каховської катастрофи). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Юридичні науки.* 2024. Т. 1, № 81. С. 40–46. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.6> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Ranjha, K. M. Right to a Healthy Environment: From Stockholm to Universal Recognition. What Does It Mean for Global Environmental Protection? *Zhejiang University.* 2024. DOI: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4781979> (дата звернення: 10.12.2024).
3. Панкевич О., Гаврильців М. Концепція захисту екологічних прав у практиці Страсбурзького суду: деякі загальнотеоретичні та філософсько-правові аспекти. *Право України.* 2023. № 6. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/6182> (дата звернення: 10.12.2024).
4. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
6. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
7. Про надра : Кодекс України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
8. Водний кодекс України : Кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
9. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України

- від 14.10.1994 № 208/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру» : Закон України від 10.10.2024 № 4017-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-20#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
 11. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
 12. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля : Закон України від 06.07.1999 № 832-ХІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-14#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
 13. Проратифікацію Паризької угоди: Закон України від 14.07.2016 № 1469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1469-19#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
 14. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
 15. Постанова КАС ВС від 4 листопада 2022 року у справі № 420/18905/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/107123236> (дата звернення: 10.12.2024).
 16. Постанова КАС ВС від 1 вересня 2022 року у справі № 520/16518/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106017551> (дата звернення: 10.12.2024).
 17. European Court of Human Rights, Grand Chamber, Judgment (Merits and Just Satisfaction), Verein Klimaseniorinnen Schweiz et autres c. Suisse, App. No. 53600/20, Judgment Date 09/04/2024, ECLI:CE:ECHR:2024:0409JUD005360020

Drobush I. V., Strelbitska L. Ya. Constitutional and legal liability in the field of environmental protection: contemporary judicial practice of Ukraine and the European Court of Human Rights

This article analyzes the constitutional and legal responsibility for environmental protection in Ukraine, as well as its implementation in court practice. Environmental protection is one of the key responsibilities of the State enshrined in both constitutional and legislative documents. At the same time, ensuring environmental safety and the human right to a safe environment are important aspects of law enforcement that are increasingly becoming the subject of court cases.

The study reviewed the current legislation defining legal mechanisms for environmental protection and liability for its violation. The main trends in the development of the regulatory framework were analyzed, largely in the context of European integration processes and Ukraine's international commitments in the field of environmental policy.

The analysis of Ukrainian case law shows that environmental rights of citizens are increasingly becoming the subject of judicial protection. The author analyzes key court decisions on environmental offenses, including cases on environmental impact assessment, liability of business entities for environmental pollution, and the jurisdiction of courts in cases of protection of environmental rights of citizens. Particular attention is paid to the judgment of the European Court of Human Rights, which has become an important precedent in the field of international environmental law and has determined the responsibility of states for ineffective environmental policies.

The main conclusions of the article are that it is necessary to improve the mechanisms of constitutional and legal liability in the field of environmental protection by updating legislation, strengthening control over compliance with environmental standards and increasing the effectiveness of judicial protection of citizens' environmental rights. The author proposes to improve administrative and legal mechanisms of liability for environmental offenses, as well as to improve the interaction of state authorities with international environmental institutions.

Key words: *constitutional and legal liability, right to a safe environment, case law, environmental safety, international environmental standards, law enforcement, European Court of Human Rights, human rights, safe environment.*